

Η εισβολή του ιδιωτικού στον δημόσιο χώρο: προβλήματα προσπέλασης και ηχοπροστασίας από την επέκταση των τραπεζοκαθισμάτων

P. Δεληγιαννίδου, Μ. Ζαρίφογλου, Β. Μητσόπουλος, Β. Ηλιάδου, Ν. Μπάρκας
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Δ.Π.Θ.
nbarkas@arch.duth.gr (υπεύθυνου)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δημοσίευση αναφέρεται σε διαδοχικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Δ.Π.Θ. στο διάστημα της πανδημίας, με συλλογή και επεξεργασία δεδομένων από 15 επιλεγμένους χώρους της Θεσσαλονίκης.

Παράμετροι της έρευνας ήταν το πλήθος των επιχειρήσεων με υπαίθρια τραπεζοκαθίσματα και η έκταση που καταλαμβάνουν, η επάρκεια του χώρου για βάδισμα και ασφαλή κίνηση πεζών - αμαξιδίων, η καταλληλότητα των υλικών επίστρωσης και του νυχτερινού φωτισμού, καθώς και οι ηχητικές οχλήσεις από τις μουσικές εκπομπές και τη συγκέντρωση θαμώνων στα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος.

Όπως φαίνεται, το πρόβλημα είναι σοβαρό (και σε κάποιες θέσεις οξύτατο) εξαιτίας των θεσμικών ελλείψεων, αλλά και της αδυναμίας ελέγχου των σχετικών παραβάσεων

The invasion of the private into the public space: access and soundproofing problems from the expansion of outdoor seating

ABSTRACT

This paper refers to successive researches carried out at the Department of Architectural Engineering D.P. Thrace during the pandemic, which data collection and processing from 15 selected places in Thessaloniki.

Parameters of the research were the number of businesses with outdoor seating and the area they occupy, the sufficiency of the space for walking and safe pedestrian – wheelchairs movement, the suitability of the paving materials and night lighting, as well as the noise nuisance from the music emissions and the concentration of patrons of the shops.

As can be seen, the problem is significant (and in some places acute) due to the institutional shortcomings, but also the inability to control the relevant violations,

Εισαγωγή

Η δημοσίευση διαπραγματεύεται την κατάληψη των υπαίθριων δημόσιων χώρων από τραπεζοκαθίσματα, στην Θεσσαλονίκη. Ο δημόσιος χώρος αποτελεί τον βασικό

πυλώνα της κοινωνικής ζωής, όπου οι άνθρωποι συναντιούνται και αλληλοεπιδρούν. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει αναδυθεί μια ισχυρή τάση εισβολής του ιδιωτικού συμφέροντος στον δημόσιο χώρο. Η ανεξέλεγκτη τοποθέτηση τραπεζοκαθισμάτων προκαλεί σοβαρά προβλήματα στη χρηστικότητα του χώρου, περιορίζει την ελεύθερα διαθέσιμη έκτασή του και εμποδίζει τη ροή των πεζών. [1], [2]

Η πολεοδομική εξέλιξη μιας πόλης είναι το αποτέλεσμα μιας πολυδιάστατης διαδικασίας, η οποία διαμορφώνεται ιστορικά από τα γεγονότα, τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των κατοίκων της. Η Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα βίωσε έντονους μετασχηματισμούς που επηρέασαν το χαρακτήρα της. Κομβικά γεγονότα για την πολεοδομική οργάνωση της στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ήταν η πυρκαγιά στο κέντρο της πόλης, αλλά και το τεράστιο κύμα προσφύγων που συνέρρευσε μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Λόγω έλλειψης δημόσιων πόρων, ο επανασχεδιασμός και η ανοικοδόμηση υιοθέτησε την τακτική της αντιπαροχής, με αποτέλεσμα να πυκνώσει ασφυκτικά ο πολεοδομικός ιστός και να φορτιστεί δραματικά, αρχικά ο κεντρικός Δήμος και στη συνέχεια οι περιφερειακές συνοικίες. Η αυξημένη αστική πίεση που ακολούθησε τον τελευταίο σεισμό (1978) επέτεινε τα προβλήματα διαχείρισης και προσβασιμότητας στο δημόσιο χώρο, με αποτέλεσμα την περαιτέρω αλλοτρίωση της φυσιογνωμίας του, την πύκνωση της δόμησης και το συνωστισμό. [3]

Η πρόσφατη εξάπλωση των τραπεζοκαθισμάτων στους υπαίθριους χώρους έχει προκαλέσει μια έντονη αντιπαράθεση, όσον αφορά την επιρροή τους στη λειτουργία και την αισθητική του δημόσιου χώρου. Τα τραπεζοκαθίσματα αποτελούν αντινομία της έννοιας του ελεύθερου δημόσιου χώρου. Στοχεύουν στη δημιουργία μιας ευχάριστης ατμόσφαιρας για συγκεκριμένες κατηγορίες πελατών/καταναλωτών, αλλά παράλληλα στερούν το δημόσιο αγαθό από τους υπόλοιπους πολίτες. Ως αποτέλεσμα, οι πεζόδρομοι, οι πλατείες και τα πεζοδρόμια έχουν μετατραπεί σε εμπορικές ζώνες, με τις υπαίθριες εγκαταστάσεις αυτών των καταστημάτων (τέντες, διαχωριστικά, ζαρντινιέρες, τραπεζοκαθίσματα κλπ) να καλύπτουν μεγάλο μέρος του δημόσιου χώρου. Πρόκειται για μια έμμεση μεταφορά δημόσιων κι ευρωπαϊκών πόρων στο ιδιωτικό κεφάλαιο. [4]

Με αφορμή τη πρόσφατη πανδημία, η ορθή σύσταση να αποφεύγονται οι συγκεντρώσεις σε στεγασμένους χώρους έδωσε το πρόσχημα για τη χαρακτηριστική επέκταση της εγκατάστασης τραπεζοκαθισμάτων στους δημόσιους χώρους (δωρεάν αύξηση κατά 50% των υφιστάμενων εκτάσεων), με αλυσιδωτές συνέπειες :

- δυσχέρειες στην ελεύθερη κίνηση των πεζών
- συρρίκνωση της ασφάλειας στο περπάτημα έως και κατάργηση της δυνατότητας κίνησης των ευάλωτων πολιτών
- αισθητική υποβάθμιση του δημόσιου χώρου, με αμφιβόλου ποιότητας πνεύμα διακόσμησης
- γιγάντωση της κοινωνικής απομόνωσης και μηδενισμός της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Οι θόρυβοι του περιβάλλοντος προκαλούν σοβαρές ενοχλήσεις, η έκταση και η βαρύτητα των οποίων ποικίλλουν ανάλογα με την απόσταση από την πηγή, τα συχνοτικά χαρακτηριστικά, την διάρκεια της όχλησης, την πολεοδομική οργάνωση της περιοχής και την προσδοκώμενη άνεση των κατοίκων της. Στις αστικές περιοχές, εδώ και 50 χρόνια, ο θόρυβος (ανεξαρτήτως σύνθεσης και προέλευσης) ιεραρχείται ως το σημαντικότερο πρόβλημα. Ισχυροί, περιοδικοί θόρυβοι προκαλούν σε ευαίσθητους περιοίκους παθολογικές επιπλοκές όπως ναυτία, ζάλη, πονοκέφαλο κλπ. Από συστηματικές οχλήσεις, εξαιτίας των νυκτερινών θορύβων εμφανίζονται

σοβαρές διαταραχές της ψυχικής υγείας ατόμων 1^{ης} και 3^{ης} ηλικίας, όπως νευρικότητα, ταχυκαρδίες, αϋπνία κλπ. [5]

Δυστυχώς, τα ισχύοντα, μέγιστα όρια θορύβου από κέντρα διασκέδασης δεν αναφέρονται στην ηχοπροστασία των υπαίθριων δραστηριοτήτων. Επίσης, η ελληνική νομοθεσία δεν ορίζει κριτήρια ακουστικής άνεσης για δραστηριότητες αναψυχής σε υπαίθριους χώρους, με εξαίρεση την πρόσφατη αναφορά στις μουσικές εκπομπές των beach bar (ΚΥΑ 38609, ΦΕΚ 1432/Β/10-3-23), με όριο εκπομπής 50 dB[A]. Σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα (Noise Criteria NC), οι επιβεβλημένες συνθήκες ακουστικής άνεσης σε περιοχές αναψυχής τοποθετούνται μεταξύ NC-35 και NC-40 σε ωριαία ισοδύναμη ηχοστάθμη. Τέλος, με αστυνομικές διατάξεις, κατά τις περιόδους χειμερινής και θερινής ώρας ορίζεται η στάθμη 35 dB[A] ως μέγιστο όριο θορύβου σε περιοχές κατοικίας (το όριο ηχοπροστασίας κατοικίας Β' ακουστικής άνεσης του Κτιριοδομικού Κανονισμού). [6]

1. Η μεθοδολογία της έρευνας

Η δημοσίευση περιλαμβάνει τμήματα διαδοχικών, προπτυχιακών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Δ.Π.Θ. στο διάστημα 2022-24, από α) την Μαρία Ζαρίφη - τον Βασίλη Μητσόπουλο και β) την Βερονίκη Ηλιάδου. Η έρευνα περιλάμβανε τη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων σε επιλεγμένους χώρους της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης. [7], [8]

Ως παράμετροι της έρευνας προσδιορίστηκαν :

- το πλήθος των επιχειρήσεων με υπαίθρια τραπεζοκαθίσματα,
- η έκταση του δημόσιου χώρου που καταλαμβάνουν,
- ο μέσος αριθμός τραπεζιών ανά επιχείρηση,
- το ενδεικτικό πλήθος και των πελατών που εξυπηρετούνται υπαίθριως,
- το χρονικό διάστημα αιχμής της προσέλευσης πελατών και της πρόσθετης (πλην πρόσκαιρης) επέκτασης τραπεζοκαθισμάτων
- η ελεύθερη λωρίδα του δημόσιου χώρου για περπάτημα και ασφαλή κίνηση,
- η καταλληλότητα των υλικών επίστρωσης και η επάρκεια του νυχτερινού φωτισμού
- η ηχορύπανση από τις μουσικές εκπομπές και την οχλοβοή της συγκέντρωσης θαμώνων στα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος.

Επίσης, καταγράφηκαν οι απόψεις των θαμώνων και των περαστικών σχετικά με την ασφαλή κίνηση πεζών / αμαξιδίων (παιδικών, ΑΜΕΑ), καθώς και τις πιθανές αιτίες ανασφάλειας των πεζών. Τέλος, αποδελτιώθηκαν δημοσιεύματα των τοπικών μέσων ενημέρωσης, σχετικά με τις οχλήσεις που προκαλεί αυτή η ιδιοποίηση του δημόσιου χώρου.

Για ευνόητους λόγους οικονομίας, η δημοσίευση επικεντρώνεται στο πρόβλημα των ηχητικών οχλήσεων και της ασφάλειας των πεζών.

2. Ενδεικτικά δεδομένα της έρευνας

2.1. Η λεωφόρος Όχι

Η λεωφόρος Όχι, ανάμεσα στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης και στη γειτονιά του Αγ. Παύλου, εξυπηρετεί μεγάλο φόρτο οχημάτων (όλων των κατηγοριών) στις δυο κατευθύνσεις της.

Το νότιο πεζοδρόμιο, με θέα όλης της πόλης, έχει καταληφθεί εξ ολοκλήρου από τραπεζοκαθίσματα, μόνιμες ημι-υπαίθριες εγκαταστάσεις, τέντες και διαχωριστικά, αλλά και αυθαίρετη επέκταση του εγκαταλελειμμένου εργοτάξιου μιας ερειπωμένης εκκλησίας. Αυτά, σε συνδυασμό με την έλλειψη συντήρησης των επιστρώσεων στο βαθμιδωτό βόρειο πεζοδρόμιο, την κατάληψη ενός τμήματος από τραπεζο-καθίσματα καθιστούν τις συνθήκες κίνησης ανέφικτες.

Εικόνα 2.1 (αριστερά) η κατάληψη του πεζοδρομίου (δεξιά) οι ανισοσταθμίες

Πρόκειται για συνολικά 4 καταστήματα, με μέσο όριο 10 τραπεζοκαθισμάτων ανά επιχείρηση (σε μία εκ των οποίων παίζει μουσική κομπανία), πλήθος περίπου 20 ως 40 πελατών ανά κατάστημα και συστηματική πύκνωση της χρήσης κατά τις πρωινές και βραδινές ώρες. Εξαιτίας αυτής της κατάληψης προκύπτει η απόλυτη αδυναμία διέλευσης αμαξιδίων και ο μηδενικός βαθμός ασφάλειας των πεζών (κατοίκων και τουριστών), οι οποίοι καταφεύγουν στο οδόστρωμα, ενώ η οχλοβοή και οι μουσικές εκπομπές κυμαίνεται από 75 έως 85 dB.

2.2. Το σταυροδρόμι των οδών Μητροπόλεως και Καρόλου Ντηλ

Αυτό το κεντρικό σταυροδρόμι συνθέτει την εικόνα της απόλυτης καταπάτησης ενός δημόσιου χώρου της Θεσσαλονίκης, που καταφέρνει να παραμένει διαχρονικά αόρατη από κάθε λογής υπεύθυνο. Η εξάπλωση του συνωθούμενου πλήθους των θαμώνων και των τραπεζοκαθισμάτων είναι σε τέτοια έκταση, που οι πεζοί και τα αμαξίδια αναγκάζονται να κινούνται στο οδόστρωμα των οδών, ενώ η ηχορύπανση ξεπερνά κάθε ανεκτό όριο, καθ' όλη τη διάρκεια του 24ώρου.

Στη συγκεκριμένη, πολυσύχναστη περιοχή κατοικίας / εμπορίου, οι επιχειρήσεις καταστρατηγούν ανερυθρίαστα την κυκλοφορία και τις προδιαγραφές ασφάλειας, καταλαμβάνουν κάθε λωρίδα διέλευσης των πεζών, τοποθετούν τα τραπεζο-

καθίσματα με τρόπο που καθιστά ανέφικτο το βάδισμα. Κάθε απόπειρα διέλευσης συναντά την ενόχληση ή τις παρατηρήσεις σερβιτόρων / θαμώνων, η οπτική επαφή με το δάπεδο είναι ανέφικτη, ο νυχτερινός φωτισμός είναι αδύναμος, δηλαδή απουσιάζει κάθε στοιχειώδης ασφάλεια στην κίνηση.

Πρόκειται για 4 καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος με ποικίλο αριθμό τραπεζο-καθισμάτων (από 15 έως 70) και πλήθος θαμώνων (από 50 έως 200 άτομα), με την οχλοβοή να κυμαίνεται από 85 ως 95dB τις πρωινές ώρες, μέχρι 95 ως 105dB τις βραδινές ώρες.

Εικόνα 2.2 Η κατάληψη του πεζοδρομίου

3. Τα σφαιρικά δεδομένα

Τα δεδομένα των 16 περιοχών του δείγματος καταγράφονται στις γραμμές του παρακάτω πίνακα με αύξοντα αριθμό :

- η Παλιά Παραλία, στο βόρειο πεζοδρόμιο της λεωφόρου Νίκης, από την πλατεία Αριστοτέλους μέχρι την οδό Αγίας Σοφίας (αα 1) και από την οδό Αγίας Σοφίας μέχρι την οδό Μοργκεντάου (αα 2)
- η λεωφόρος Όχι του Δήμου Νεάπολης – Συκεών (αα 3)
- η πλατεία Μοριχόβου στα Λαδάδικα (αα 4)
- η πλατεία Εμπορίου στην περιοχή του Αγίου Μηνά (αα 5)
- η αγορά Καπάνι μεταξύ των οδών Βλάβη και Μενεξέ (αα 6)
- οι 2 πλευρικοί πεζόδρομοι της πλατείας Αριστοτέλους (αα 7)
- ο πεζόδρομος της Κομνηνών στα Λουλουδάδικα (αα 8)
- το σταυροδρόμι των οδών Μητροπόλεως και Καρόλου Ντηλ (αα 9)
- ο πεζόδρομος της Αγίας Θεοδώρας στο κέντρο (αα 10)

- ο πεζόδρομος της Ικτινίου στο κέντρο (αα 11)
- η περίμετρος της πλατείας Ναυαρίνου (αα 12)
- ο πεζόδρομος της οδού Τσιρογιάννη, στο Λ. Πύργο (αα 13)
- ο πεζόδρομος της οδού Κομνηνών στο κέντρο της Καλαμαριάς (αα 14)
- ο πεζόδρομος της πλατείας Σκρα στην Καλαμαριά (αα 15)
- το δυτικό πεζοδρόμιο της οδού Π. Πατρών Γερμανού, μεταξύ των οδών Τσιμισκή και Π. Μελά (αα 16)

Πίνακας 1. Σφαιρικά δεδομένα του δείγματος της έρευνας

αα	A	B	Γ	Ω	αα	A	B	Γ	Ω
1	OXI	OXI	75 - 82	M - B	9	OXI	OXI	89-100	M - B
2	OXI	OXI	93 - 95	Π - B	10	NAI	NAI	91- 93	Π - B
3	OXI	OXI	65 - 75	M - B	11	NAI	NAI	87 - 92	Π -A
4	NAI	NAI~	82 - 90	M - B	12	~	~	88 - 91	M - B
5	OXI	OXI	75 - 82	M - B	13	~	~	88 - 88	A - B
6	NAI	~	70 - 77	M - B	14	~	~	68 - 75	Π - B
7	~	NAI	86 - 87	M - B	15	OXI	OXI	70 - 78	M - B
8	~	~	84 -88	M -A	16	~	~	75 - 87	M - B

Στις στήλες του πίνακα σημειώνεται η αξιολόγηση και οι στάθμες θορύβου :

A) η επάρκεια της λωρίδας κυκλοφορίας των πεζών,

B) η ασφάλεια της κίνησης με αμαξίδιο (παιδικό, ΑΜΕΑ)

Γ) οι στάθμες ηχορύπανσης σε dB[A] κατά τα εξής χρονικά διαστήματα των μετρήσεων : Π (πρωί), Μ (μεσημέρι), Α (απόγευμα) και Β (βράδυ)

Τέλος, όσον αφορά τα σύμβολα της αξιολόγησης του πίνακα, σημειώθηκε :

NAI = ισχύει ~ = ισχύει μετρίως OXI = δεν ισχύει

4. Συμπεράσματα – επίλογος

Η έντονη αστικοποίηση των τελευταίων δεκαετιών έχει οδηγήσει στην άνιση κατανομή του αστικού χώρου, σε βάρος των κοινωνικών χρήσεων, με αποτέλεσμα τον περιορισμό ή και την παρεμπόδιση της κυκλοφορίας / προσπέλασης στο δημόσιο χώρο (πλατείες, πεζοδρόμια, πεζόδρομους). Τα προβλήματα οφείλονται κυρίως στις κακοτεχνίες των επιστρώσεων, στην αύξηση της αστικής ηχορύπανσης, στις αδειοδοτημένες καταλήψεις και περιφράξεις, καθώς και στις αυθαίρετες επεκτάσεις των τραπέζο-καθισμάτων. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εισβάλουν στο δημόσιο χώρο, τον οικειοποιούνται και των επαναδιαπραγματεύονται ως καταναλωτικό προϊόν, σε βάρος των ελεύθερων, κοινωνικών δραστηριοτήτων της περιοχής.

Βασικός τρόπος παραβίασης είναι η εγκατάσταση διαφόρων κατασκευών όπως στέγαστρα, ομπρέλες, κιόσκια, περιφράξεις, ζαρντινιέρες και η σταδιακή επέκτασή τους σε βάρος της ασφαλούς προσπέλασης των πεζών και των αμαξιδίων (παιδικών ή ΑΜΕΑ). Ταυτόχρονα, η πλημμυρική επίβλεψη και η έλλειψη συντονισμού των αρμόδιων υπηρεσιών (Τροχαία, Δήμοι, Αστυνομία κλπ) έχει ως αποτέλεσμα την

αδυναμία ελέγχου της καταστρατήγησης των αδειοδοτήσεων, την ανεπάρκεια επιβολής (και τελικά είσπραξης) προστίμων, καθώς και την ουσιαστική παραίτηση από την προστασία διερχόμενων και περιοίκων από την ηχορύπανση, εξαιτίας της οχλοβοής και των μουσικών εκπομπών.

Όπως έδειξε η έρευνά μας, η οικειοποίηση και κερδοσκοπική εκμετάλλευση του δημόσιου χώρου στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης έχει ξεπεράσει κάθε επιτρεπόμενο όριο, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολες (και συχνά ανέφικτες), οι ανέξοδες δραστηριότητες αναψυχής όπως το περπάτημα, το παιχνίδι και οι κοινωνικές επαφές, λειτουργίες που καθιστούν έναν τόπο ελκυστικό και αξιοσημείωτο. Είναι αυτονόητο πως απαιτείται η αυστηροποίηση του εθνικού θεσμικού πλαισίου και η θέσπιση πρόσθετων τοπικών κανόνων που θα καθιστούν αδύνατη (και χρηματικά ασύμφορη) τη διατήρηση της κατάληψης των δημόσιων χώρων.

Προφανώς, η αναξωγόνηση των δημόσιων χώρων σε κεντρικές περιοχές και οι αναπλάσεις στις γειτονιές απαιτούν μια συντονισμένη στρατηγική επεμβάσεων στην κατεύθυνση προστασίας του αστικού περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης. Ανασταλτικός παράγων αποτέλεσε η μακρά περίοδος της οικονομικής κρίσης και η συγκυρία της πανδημίας. Ωστόσο, αξίζει να αναφέρουμε τις τελευταίες παρατηρήσεις μας σε τμήμα των περιοχών του δείγματος κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (6/9 ως 16/9/24), οπότε φαίνεται πως μια συντονισμένη προσπάθεια των υπηρεσιών αστυνόμευσης (με συστάσεις κι επιβολή προστίμων, ως προσωρινό κλείσιμο καταστημάτων) κατάφερε να επιβάλει (με ελάχιστες εξαιρέσεις) τη διατήρηση των ζωνών κυκλοφορίας στους δημόσιους χώρους, αλλά και τη ρύθμιση της ηχορύπανσης από μουσικές εκπομπές στα όρια των 78 - 80dB[A].

Ευελπιστούμε πως οι έρευνες μας θα συμβάλουν στην ενίσχυση και βελτίωση της δημόσιας εικόνας της πόλης. Ωστόσο δεν έχουμε αυταπάτες, γνωρίζοντας πως τα οικονομικά συμφέροντα που σχεδιάζουν και υλοποιούν την εισβολή του ιδιωτικού στον δημόσιο χώρο έχουν βαθιές προσβάσεις στους θεσμούς και πως, δυστυχώς, «τα τραπέζοκαθίσματα χρηματοδοτούν προεκλογικές εκστρατείες». [9] Προϋπόθεση, λοιπόν, για τη σωτηρία των δημόσιων, υπαίθριων χώρων της Θεσσαλονίκης είναι η διαρκής, καθημερινή και ασυμβίβαστη διεκδίκηση της ποιότητας ζωής από τη πλευρά των κατοίκων της.

5. Αναφορές

[1] Α. Αραβαντινός *«Πολεοδομικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου»*, έκδοση Συμμετρία. Αθήνα 2007

[2] Σ. Κονταράτος *«Ουτοπία και πολεοδομία»*. έκδοση ΜΙΕΤ, Αθήνα 2020

[3] Α. Ναρ *«Θεσσαλονίκη 1912-2012, το μέλλον του παρελθόντος, μια διαφορετική αφήγηση της ιστορίας»* εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2011

[4] Τ. Παπαϊωάννου *«Το ιδιωτικό και το δημόσιο στην πόλη»*, *Εφημερίδα των Συντακτών*, 2022, www.efsyn.gr/tehnas/art-nea/359409_idiotiko-kai-dimosio-stin-poli (ανακτήθηκε 16 / 8 / 24)

[5] World Health Organization (WHO) *«International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems»*, 2019 (ανακτήθηκε 5 / 11 / 23)

[6] Ν. Μπάρκας *«Δομική Φυσική - Ηχομόνωση»*, σημειώσεις του μαθήματος, Ξάνθη, 2014

[7] Μ. Ζαρίφογλου – Β. Μητσόπουλος «*Η εισβολή του ιδιωτικού στο δημόσιο*», Εισαγωγή στην Αρχιτεκτονική έρευνα - Διάλεξη, Τ.Α.Μ. - Δ.Π.Θ. Ξάνθη 2024

[8] Β. Ηλιάδου «*Η επέκταση του ιδιωτικού στον δημόσιο χώρο*», Εισαγωγή στην Αρχιτεκτονική έρευνα - Διάλεξη, Τ.Α.Μ. - Δ.Π.Θ. Ξάνθη 2024

[9] Καταγγελίες που διατυπώθηκαν κατά το παρελθόν από την Στέλλα Αλειφέρη, δημ. σύμβουλο Πειραιά και τον Αγάπιο Σαχίνη δημ. σύμβουλο Θεσσαλονίκης